

XALQ AMALIY SAN'ATIDA YOG'OCH O'YMAKORLIGI VA RANG UYG'UNLIGI

Sharipov Abdumalik Axmadovich

Navoiy davlat universiteti

"Texnologik ta'lim" kafedrasini v/b dotsenti

Po'latova Shaxnoza Muzaffarovna

Navoiy davlat universiteti

"Texnologik ta'lim kafedrasini" magisteri

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy ta'lim tizimida rang tasvir asoslarini o'qitishning pedagogik va uslubiy jihatlari o'rganiladi. Rang nazariyasining ta'limiy funksiyalari, o'quvchilarda koloristik ko'nikmalarni shakllantirish yo'llari hamda rang idrokini rivojlantirishning psixologik asoslari tahlil qilinadi. Maqolada rang tasvir asoslarini o'qitishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalar imkoniyatlari muhokama etiladi. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, rang tasvir asoslarini tizimli o'rganish o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga ularning umumiy kognitiv salohiyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: rang tasvir, badiiy ta'lim, koloristika, rang nazariyasi, estetik tarbiya, rang idrok, pedagogik metodologiya, ijodiy faoliyat.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические и методические аспекты преподавания основ цветового изображения в системе художественного образования. Анализируются образовательные функции теории цвета, пути формирования kolorистических навыков у учащихся, а также психологические основы развития цветового восприятия. В статье обсуждаются современные педагогические подходы, интерактивные методы и возможности цифровых технологий, применяемые при обучении основам цветового изображения. Результаты исследования показали, что систематическое изучение основ цветового изображения способствует не только развитию творческих способностей учащихся, но и положительно влияет на их общий когнитивный потенциал.

Ключевые слова: цветное изображение, художественное образование, koloristika, теория цвета, эстетическое образование, восприятие цвета, педагогическая методология, творческая деятельность.

Abstract. This article examines the pedagogical and methodological aspects of teaching the fundamentals of color imagery in the system of art education. It analyzes the educational functions of color theory, the ways of developing students' koloristic skills, and the psychological foundations of improving color perception. The article discusses

modern pedagogical approaches, interactive methods, and the possibilities of digital technologies used in teaching the basics of color imagery. The research results showed that systematic study of the fundamentals of color imagery not only develops students' creative abilities but also has a positive impact on their overall cognitive potential.

Keywords: *color image, art education, coloristics, color theory, aesthetic education, color perception, pedagogical methodology, creative activity.*

Kirish

Rang - insoniyat madaniyati tarixi davomida muhim semiotik va estetik vosita bo'lib kelgan. Ibtidoiy g'or rasmlari sur'atidan tortib, zamonaviy raqamli san'atga qadar rangning ifodaviy imkoniyatlari cheksiz bo'lib, u insoning tuyg'u, tafakkur va idrok dunyosini bevosita boshqara oladi. Badiiy ta'lim tizimida rang tasvir asoslarini o'rgatish shu bois markaziy o'rinda turadi: u estetik madaniyatni shakllantirish, ijodiy qobiliyatni rivojlantirish va vizual savodxonlikni oshirishning asosiy kalit omillaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasini isloh qilishga qaratilgan davlat dasturlari doirasida badiiy ta'limga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezidentimiz tashabbusi bilan qabul qilingan "Yangi O'zbekiston" strategiyasida yoshlarning estetik va madaniy kamolotini ta'minlash asosiy ustuvorliklardan biri sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan rang tasvir asoslarini pedagogik jihatdan chuqur o'rganish, ta'lim amaliyotida samarali qo'llash usullarini ishlab chiqish zamonaviy pedagogika fanining dolzarb vazifasiga aylanmoqda.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, rang tasvir asoslarini o'rgatish metodikasiga oid tadqiqotlar ko'proq san'atshunoslik va psixologiya kesimida olib borilgan, pedagogik metodologiya jihatidan esa bu soha yetarlicha o'rganilmagan. Mazkur tadqiqot ushbu bo'shliqni qisman to'ldirish va rang tasvir asoslarini badiiy ta'limga integratsiya qilishning yangi pedagogik modelini asoslashga harakat qiladi.

Rang nazariyasi - bu ranglarning xossalari, ularning bir-biriga ta'siri va insonning rang idrokiga oid qonuniyatlarni o'rganuvchi fanlararo soha. Ta'lim jarayonida rang nazariyasini o'rgatish bir qancha asosiy tushunchalarni izchil ravishda o'zlashtirishni taqozo etadi. Bular: rang doirasi va ranglarning spektral tartibi; asosiy, ikkilamchi va uchinchi darajali ranglar; rangning uch asosiy xususiyati - rang tusi (ton), to'yinganlik va yorqinlik; issiq va sovuq ranglar; kontrast va uyg'unlik tamoyillari.

Pedagogik nuqtai nazardan rang nazariyasini o'rgatishda izchillik tamoyiliga qat'iy rioya qilish zarur. Itten, Albers va Munsell kabi rang nazariyotchilarining asarlari shuni ko'rsatadiki, rangni to'g'ri idrok etish - bu tug'ma qobiliyat emas, balki mashq va amaliyot orqali rivojlantirilishi mumkin bo'lgan ko'nikmadir. Shuning uchun o'quvchilarni rang bilan bevosita tajriba orqali tanishtirishdan boshlash - eng samarali pedagogik yo'l hisoblanadi.

Sovet davri pedagog olimi Favorskiy V.A ning ta'kidlashicha, rang ta'limida nazariy bilim va amaliy mashq o'rtasidagi nisbat 30:70 bo'lishi maqsadga muvofiq. Ya'ni, o'quvchi vaqtining ko'p qismini nazariyani o'qib-o'rganishga emas, balki ranglar bilan amaliy ishlashga sarflashi kerak. Zamonaviy tadqiqotlar ushbu nisbatni tasdiqlaydi: amaliyot ustun bo'lgan sinflarda o'quvchilarning koloristik ko'nikmalari sezilarli tezroq rivojlanadi.

O'zbekiston sharoitida rang tasvir asoslarini o'rgatishda milliy an'analarga tayangan holda ish olib borish alohida pedagogik qiymat kasb etadi. Mahalliy miniatyura san'ati, gilam to'qish, kashtachilik va kulolchilikdagi rang yechimlarini o'rganish o'quvchilarda rang nazariyasiga nisbatan qiziqishni oshiradi va milliy o'zlikni anglashga ham xizmat qiladi.

Rang idrokini tushunish badiiy ta'limda muhim pedagogik ahamiyatga ega, chunki o'quvchi rangni qanday ko'rishi va his etishi uning ijodiy mahsulotida bevosita aks etadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rang idroki ikki darajada amalga oshadi: fiziologik daraja (ko'z to'r pardasi konuslarining to'liq uzunliklariga munosabati) va kognitiv-emotsional daraja (rangga nisbatan o'rganilgan va madaniy shaklangan munosabat).

Goethe o'zining mashhur «Rang ta'limoti» asarida rangning emotsional ta'sirini batafsil tavsiflagan. U sariq rangni quvnoqlik va faollik bilan, ko'k rangni tinchlik va chuqurlik bilan, qizil rangni kuch va ehtiroslilik bilan bog'lagan. Keyingi psixologik tadqiqotlar bu kuzatishlarni qisman tasdiqladi: masalan, qizil va to'q sariq ranglarning insonda adrenalin ishlab chiqarishni oshirishi eksperimental yo'l bilan isbotlangan.

Badiiy ta'limda rang idrokining psixologik mexanizmlarini bilish o'qituvchiga o'quvchilarning ijodiy asarlarini to'g'riroq baholash imkonini beradi. O'quvchi rasmida ko'k ranglarning ustunligi uning emotsional holati bilan bog'liq bo'lishi mumkin; aksincha, yorqin, kontrast rang yechimlar faol va ijobiy ruh holatini ko'rsatishi mumkin. Bu o'qituvchi uchun diagnostik vosita vazifasini o'taydi.

Yosh psixologiyasi nuqtai nazaridan rang idrokining rivojlanish bosqichlari pedagogik amaliyotda hisobga olinishi zarur. Kichik maktab yoshidagi bolalar (7-10 yosh) yorqin, to'yingan ranglarga ko'proq murojaat qilishadi va nozik rang farqlarini sezish qobiliyati hali shakllanmagan bo'ladi. O'rta maktab yoshida (11-15 yosh) rang sezgirligining sezilarli o'sishi kuzatiladi; bu davrda rang uyg'unligi va nozik oraliq ranglarni o'rganish pedagogik jihatdan qulay vaqtdir.

Xulosa

Badiiy ta'lim jarayonida rang tasvir asoslarini o'rgatish murakkab, ko'p qirrali va pedagogik jihatdan chuqur o'ylangan yondashuv talab etadigan sohadir. Ushbu tadqiqot shuni tasdiqlaydi: rang tasvir asoslarini tizimli va izchil o'rganish o'quvchilarning nafaqat

koloristik ko'nikmalarini, balki umumiy ijodiy va kognitiv qobiliyatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik metodlar nuqtai nazaridan kuzatuv-tahlil, eksperimental-amaliy va loyihaviy ta'lim metodlarining uyg'unlashuvi eng samarali natija beradi. Bunda milliy san'at namunalaridan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va rang o'rganishni madaniy kontekstga joylashtiradi. Raqamli texnologiyalar an'anaviy usullarni inkor etmagan holda ularning imkoniyatlarini sezilarli kengaytiradi.

Kelajakda badiiy ta'lim muassasalari uchun rang tasvir asoslariga oid maxsus o'quv-metodik majmualar yaratish, o'qituvchilar malaka oshirish kurslariga rang metodikasini kuchaytirish va ta'limda koloristik kompetensiya standartlarini ishlab chiqish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Ushbu tadqiqot shu yo'ldagi dastlabki qadamlardan biri sifatida ko'rilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Albers, J. (1963). Interaction of Color. New Haven: Yale University Press. (O'zbekcha tarjima: Albers, J. Ranglar o'zaro ta'siri. Toshkent: San'at, 2008. 142 b.)
2. Itten, J. (1961). Kunst der Farbe. Ravensburg: Otto Maier Verlag. (O'zbekcha tarjima: Itten, J. Rang san'ati. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005. 156 b.)
3. Karimov, A.N. (2022). Badiiy ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Monografiya. Toshkent: TDPU nashriyoti. 234 b.
4. Mamatova, D.X. (2021). O'quvchilarda estetik idrokni rivojlantirish metodikasi. O'quv qo'llanma. Samarqand: SamDU. 178 b.
5. Munsell, A.H. (1905). A Color Notation. Boston: George H. Ellis Co. (Qayta nashr: Munsell, A.H. Rang tizimlari. Toshkent: Fan, 2010. 96 b.)
6. Nazarova, G.R. (2023). Rang tasvir asoslarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar. Pedagogika va psixologiya jurnali, 5(1), 112-124.